

Ж.Баласагын атындагы Кыргыз Улуттук университети жана Кыргыз Республикасынын Улуттук илимдер академиясынын Б.Джамгерчинов атындагы Тарых, археология жана этнология институтуна караштуу Д.07.23.671 диссертациялык кеңештин эксперти, тарых илимдеринин доктору, профессор Жакыпбеков Жаныбек Жакыпбековичтен изденүүчү Пасанова Клара Балтабаевнанын “Салттуу кыргыз коомунун социалдык түзүлүшүнүн трансформацияланышы” (XIX к. экинчи жарымы – XX к. башы) аттуу 07.00.02. – Ата мекен тарыхы адистиги боюнча тарых илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алууга сунушталган диссертациясына

КОРУТУНДУ

Диссертациялык кеңешке диссертацияларды коргоого кабыл алуу укугу берилген адистикке иштин дал келиши

Пасанова Клара Балтабаевнанын “Салттуу кыргыз коомунун социалдык түзүлүшүнүн трансформацияланышы” (XIX к. экинчи жарымы – XX к. башы) аттуу 07.00.02 – Ата мекен тарыхы адистиги боюнча тарых илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн даярдалган диссертациясы диссертациялык кеңештин профилине туура келет.

Иште 07.00.02. – Ата мекен тарыхы адистигинин паспортуна, адистиктин паспортунун пункттарын көрсөтүү менен толук жооп берүүчү Салттуу кыргыз коомунун социалдык түзүлүшүнүн трансформацияланышана изилдөө жүргүзүлөт.

Диссертациялык иштин максаты

Илимий изилдөөнүн максаты XIXк. экинчи жарымы- XXк. башындагы салттуу кыргыз коомундагы социалдык түзүлүшүндөгү трансформациялык процесстердин жүрүшүн талдоо. Коюлган максатка жараша, төмөнкүдөй милдеттер коюлат:

- илимий маселенин изилденүү дегээлине анализ жүргүзүү
- илимий маселенин булактык базасына, изилдөө ыкмаларына талдоо жүргүзүү
- салттуу кыргыз коомунун социалдык-экономикалык түзүлүшүнүн төмөнкү тармагындагы:
- салтуу жер иштетүүчүлүктөгү
- отрукташуу процессиндеги
- акча-товар мамилелериндеги трансформациялык процесстерге анализ жүргүзүү
- салттуу кыргыз коомунун социалдык түзүлүшүндөгү катмарлашуу процессине талдоо жүргүзүү
- “ак сөөк”, букаралардын арасындагы өзгөрүү процессине талдоо жүргүзүү

- Каралып жаткан тарыхый доордогу трансформациялык процесстердин жыйынтыктарына баа берүү

Изилдөөнүн объектиси: XIX к. экинчи жарымы – XX к. башындагы салттуу кыргыз коомунун социалдык түзүлүшүнүн трансформацияланышы

Жогоруда келтирилген изилдөөнүн максаты, милдеттери, объектиси жана изилдөө ыкмалары 07.00.02–Ата мекен тарыхы адистигине байланыштуу коюлган талаптарга жооп берет.

Диссертациялык теманын актуалдуулугу:

Диссертациялык иште эгемендүүлүктүн доорунда рынок экономикасынын, жеке менчик мамилелеринин өнүгүшү менен Кыргызстан коомунун социалдык түзүлүшү ири өзгөрүүлөргө дуушар болуп, жаңы социалдык катмарлар жаралып, алардын өз ара мамилелери динамикалдуу түрдө өнүгүп жаткан мезгили. Эгемен Кыргызстандын социалдык түзүлүшүндөгү өзгөрүүлөр, XIXк.экинчи жарымы -XXк. башындагы салттуу кыргыз коомунун түзүлүшүндө болуп өткөн тарыхый мезгилдин тажрыйбасын гана эске албастан, элдин менталитетин түшүнүүгө, аталган маселени жаны тарыхый позициядан изилдеп, баа берүү тарых зарылдыгын жаратып олтурат. Аталган тарыхый доордогу салттуу кыргыз коомунун социалдык түзүлүшүнүн трансформациялануу процессин изилдөөнүн актуалдуулугу төмөнкү бир катар себептер менен түшүндүрүлөт:

Советтик дооруна чейинки салттуу кыргыз коомунун түзүлүшүн чагылдырган изилдөөлөргө, тарыхый булактарга жаны тарыхый таризде талдоо жүргүзүү талабынын жаралгандыгы. XXк.80-жылдарынын аягына чейин эл аралык илимий изилдөө практикасында эки концептуалдык методологиялык ыкма (подход) үстөмдүк кылып келгендиги белгилүү: “таптык” жана “стратификациялык”. Ал эми советтик тарыхнаамада болсо коомдун социалдык түзүлүшүн аныктоодо марксистик-лениндик теорияга негизделген “таптык” ыкма үстөмдүк кылганы белгилүү. Марксистик-лениндик теория боюнча коом таптарга бөлүнүп, алардын негизги белгиси катары өндүрүш каражаттарына карата болгон мамилеси аркылуу айырмаланышкан. Өндүрүш каражаттары кимдин колунда болсо, ошого жараша: “эзүүчү”(өндүрүш каражатынын ээси) “эзилүүчү” таптарга (өндүрүш каражатына ээ болбогондор) бөлүнгөн. Коомдун социалдык түзүлүшүн, аталган таптык позициядан аныктоо идеологиялык максатты чечүүгө багыталган теориялардын бири болгондугун белгилеп кетүү керек. Аталган таптык ыкма коомдогу таптык белгилерге ээ болбогон: чайрикер, мандикер, жарды, жалчы ушул сыяктуу топтордун бар экендигин эске алган эмес. Тарыхта Совет мамлекетинин “таптык” саясаты трагедиялуу социалдык окуяларды жараткандыгы белгилүү.

Гуманитардык илимде коомдун социалдык түзүлүшүн аныктоодо коомдук-экономикалык фармациялык түшүнүктөрдөн эмес, стратификациялык методдун колдонуу аркылуу коомдун социалдык түзүлүшүнө баа беруу жаңы талабы катары каралып жаткандыгында. “Страт” термини геологиялык түшүнүк, «катмар» дегенди түшүндүрөт. Стратификациялык теория боюнча адам баласынын социумунда страттар-профессияналдык кесиби, билими, этникалык, демографиялык, гендердик белгилери боюнча, аймактык жайгашысуу (шаардык, айылдык) ж.б. критерийлер боюнча айырмаланышы мүмкүн. “Страт” түшүнүгү «тап» түшүнүгүнө караганда ийкемдуу келип, өзүнө кеңири коомдук кубулуштардын камтып, аларга кеңири анализ жүргүзүүгө мүмкүндүк жаратат. Колониалдык доордогу салтуу кыргыз коомунун социалдык түзүлүшүндөгү трансформациялануу маселеси чарбалык өзгөрүүлөрдүн, акча-товар, соода мамилелеринин ж.б. тармактагы өзгөрүүлөрдүн жүрүшүнүн натыйжасын жаны социалдык катмарлардын жаралышына шарт түзгөндүгүн изилдөө маселенин актуалдуулугун шарттаган факторлор болуп саналат.

Демек, стратификациялык ыкма адамзаттын социумун тарыхый өнүгүшүнүн ар бир этабында социалдык турмуштун толук картинасын калыбына келтирүүгө мүмкүндүк жаратат. Жогорудагы тыянактарга таянуу менен салттуу кыргыз коомунун социалдык түзүлүшүндөгү өзгөрүүлөрдү жаңы концептуалдык-методологиялык таризде баа берүү изилдөөнүн актуалдуу экендигин айгинелейт.

Диссертант адабияттарды талдоого алуу менен маселенин актуалдуулугун негиздей алган.

Илимий иштин жаңылыгы

Диссертациялык эмгектин илимий жаңылыгы катары постсоветтик доордун тарыхнаамасында изилдөөнүн көз жаздымында калып келген илимий маселенин коюлушу жана анын чечилишине аракет жасоо. Диссертант илимий маселенин толук чечилишине талапкер катары карабастан, постсоветтик доордун тарыхнаамасынын практикасында алгачкы ирет салттуу кыргыз коомунун социалдык түзүлүшүнүн структурасын, социалдык стратификация теориясына таянуу аркылуу жаңы концептуалдык-методологиялык позициядан изилдөөгө аракет жасалды.

-изилдөөнүн илимий жаңылыгы катары диссертациялык эмгекте системалык ыкманы колдонуу аркылуу, коомдун социалдык түзүлүшүнүн трансформацияланышын, коомдогу социалдык катмарлардын өз ара байланышы, алардын ич ара аракеттеринин тынымсыз өнүгүшүнүн жыйынтыгы катары бааланып, ар бир социалдык катмарларга тарыхый анализ берүү аракети жасалды.

Илимий изилдөөнүн натыйжаларынын тажрыйбалык мааниси.

Диссертациянын материалдарында камтылган илимий жоболор, көз караштар жана илимий изилдөөнүн жыйынтыктары Кыргызстандын жана коңшулаш элдердин тарыхын окутууда колдонулушу мүмкүн. Кыргызстандын жогорку окуу жайларынын тарых адистиги бөлүмдөрүндө “Кыргызстандын тарыхы”, “Кыргызстандын тарыхынын тарыхнаамасы”, предметтери боюнча лекциялык материалдарга тарыхый, тарыхнаамалык булак катары колдонууга мүмкүндүк берет.

Эскертүүлөр:

1. Диссертациялык иштин мазмунундагы баптардын айрым аталышынын окшоштугун өзөртүү керек
2. Революция чейинки доор дегенди, советтик доорго чейин деп алмаштыруу зарыл
3. Изилдөөнүн методдорун, изилдөөнүн ыкмалары деп өзгөртүш керек
4. Изилдөөнүн методдорунда санжыра материалдары дегенди, оозеки булактар деп атоо керек
5. Тап жана страта түшүнүктөрүн ачыктап жазуу зарыл.

Сунуш:

Диссертациялык иште дайыма академиялык стилди карманыш керек. Мисалы, “край”, “ревизия” деген сөздөрдү кыргыз тилиндеги сөз менен же кыргызча түшүндүрмөсү менен жазуу керек. Мындан тышкары “көчмөн дыйкан чарбаларынын согун жырткычтык менен соргон” деген сүйлөмдө “сок” деген сөздүн башка маанисин кароо керек.

Корутунду:

Пасанова Клара Балтабаевнанын “Салттуу кыргыз коомунун социалдык түзүлүшүнүн трансформацияланышы (XIX к. экинчи жарымы – XX к. башы)” 07.00.02 – Ата мекен тарыхы адистиги боюнча тарых илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн даярдалган диссертация коюлган талаптарга жооп берет. Диссертациялык иш илимий-теориялык талаптарга ылайык, тийиштүү адабияттардын жана булактардын негизинде өз алдынча жүргүзүлгөн илимий изилдөө болуп саналат.

Диссертациялык кеңештин эксперти берилген документтерди карап чыгып, Ж.Баласагын атындагы Кыргыз улуттук университети жана Кыргыз Республикасынын Улуттук илимдер академиясынын Б.Джамгерчинов атындагы Тарых, археология жана этнология институтунун алдындагы тарых илимдеринин доктору (кандидаты) окумуштуулук даражасын изденип алуу боюнча уюштурулган Д. 07.23.671 диссертациялык кеңешинде Пасанова Клара Балтабаевнанын “Салттуу кыргыз коомунун социалдык түзүлүшүнүн трансформацияланышы (XIX к. экинчи жарымы – XX к. башы)” 07.00.02 –

Ата мекен тарыхы адистиги боюнча тарых илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн даярдалган диссертациясын алдын ала коргоого сунуштайм.

Эксперт,
Тарых илимдеринин доктору,
профессор

Жакыпбеков Ж.Ж.

Эксперттин колун тастыктайм:
Диссертациялык кеңештин окумуштуу
катчысы, тарых илимдеринин доктору

Карыева А.К.

17.09.2024